Recenzja

Demokracja elektroniczna. Kontrowersje i dylematy,
red. Maria Marczevska-Rytko, Wydawnictwo UMCS,
Lublin 2013, ss. 319

Recenzowana monografia jest szóstą pozycją z serii wydawniczej dotyczącej demokracji bezpośredniej¹. Wspólną cechą serii jest autorstwo lub redakcja naukowa prof. Marii Marczevskiej-Rytko, która od lat zajmuje się badaniami z zakresu teorii i praktyki demokracji bezpośredniej.

Demokracja elektroniczna stanowi próbę przedstawienia ewolucji systemu demokratycznego z perspektywy zmian dokonujących się nie tylko pod wpływem sieci Internet, ale z uwagi na całokształt elektronicznych technologii komunikacyjnych (ICT).

Wskazany we wstępie monografii cel został rozbity na trzy zadania częściowe. Pierwsze dotyczy przedstawienia i oceny konkretnych rozwiązań związanych z implementacją demokracji elektronicznej, drugie analizy kondycji demokracji elektronicznej w skali globalnej i lokalnej, ostatnie przedstawienia kontrowersji i dylematów wokół demokracji elektronicznej².

Tak zarysowany cel znalazł odzwierciedlenie w strukturze monografii. Całość składa się z czterech rozdziałów. Pierwsze dwa zostały wyodrębnione w oparciu o kryterium charakteru badań nad demokracją (odpowiednio

¹ Do 2013 r. ukazały się: M. Marczevska-Rytko, *Demokracja bezpośrednia w teorii i praktyce politycznej*, Lublin 2001; *Stan i perspektywy demokracji bezpośredniej w Polsce*, red. M. Marczevska-Rytko, Lublin 2010; *Demokracja bezpośrednia. Wymiar globalny i lokalny*, red. M. Marczevska-Rytko, A.K. Piasecki, Lublin 2010; *Stan i perspektywy demokracji we współczesnym świecie*, red. M. Marczevska-Rytko, Lublin 2011, *Demokracja bezpośrednia w samorządzie terytorialnym*, red. M. Marczevska-Rytko, S. Michałowski, Lublin 2012.

² *Demokracja elektroniczna...*, s. 6.

Demokracja bezpośrednia – wymiar teoretyczny oraz Demokracja bezpośrednia – wymiar praktyczny). Rozdziały trzeci oraz czwarty zostały wydzielone z uwagi na poziom analizy (globalny-lokalny) i noszą odpowiednio tytuły *Demokracja elektroniczna w świecie – wybrane przykłady* oraz *Demokracja elektroniczna w Polsce – wybrane przykłady*. Praca składa się z osiemnastu artykułów naukowych, a w obrębie poszczególnych rozdziałów znajduje się od czterech do pięciu artykułów.

Część pierwszą, *Demokracja elektroniczna – wymiar teoretyczny*, otwiera artykuł autorstwa Leszka Porębskiego. W tekście zatytułowanym *O radościach i smutkach związanych z elektroniczną demokracją* podsumował on toczącą się od lat debatę wokół wpływu ICT na rzeczywistość polityczną. Oddziaływanie to jest wyraźne i dotyczy z jednej strony czynników ocenianych jako zmieniające demokrację w sposób pozytywny, co dotyczy: powszechnej dostępności informacji; nowych, skuteczniejszych form komunikowania politycznego; ułatwienia mobilizacji politycznej obywateli w różnych formach, często z pominięciem tradycyjnych struktur partyjnych; obniżenia kosztów partycypacji w życiu publicznym. Z drugiej strony autor zauważył, że oddziaływanie ICT, które wpisuje się w szerszy kontekst (zmiany dotyczą nie tylko sfery polityki, ale obejmują wszelkie płaszczyzny życia społecznego i zachodzą nie tylko na poziomie państwa, ale także w skali globalnej i lokalnej), nie zawsze oznacza zmiany zwiększające efektywność (jakość) demokracji.

Artykuł Marii Marczewskiej-Rytko *Elektroniczny wymiar demokracji. Wybrane kwestie* przybliży istotę sieci według koncepcji M. Castellsa oraz zawiera ocenę stopnia wykorzystania Internetu w różnych sferach: w rozwoju demokracji, w kampaniach wyborczych, głosowaniu elektronicznym, wspieraniu ruchów społecznych.

Tekst Marcina Rachwała *Elektroniczna demokracja a partycypacja polityczna obywateli* jest podsumowaniem dyskusji wokół ostatecznych (prognozowanych) rezultatów tzw. trzeciej transformacji demokratycznej, której doświadczamy w miarę rozwoju sieci Internet. Autor dość sceptycznie podszedł do problemu jakości „nowej demokracji”, argumentując, że u przyczyn kryzysu systemu leży przede wszystkim spadek zainteresowania obywateli sprawami publicznymi. Nowe formy komunikacji niekoniecznie są panaceum na te niedostatki. Co więcej, ograniczenia wynikają również z konser-

watyizmu elit politycznych, które zwykle blokują implementację demokracji elektronicznej w obawie przed uszczupleniem zakresu własnych kompetencji.

Rafał Stanisław Brzoza w artykule *Demokracja elektroniczna jako element procesu wirtualizacji, symulakryzacji i medializacji życia społecznego* przedstawił wizję przemian społecznych zachodzących w myśl sieciowej teorii społeczeństwa Manuela Castellsa. Autor przedstawił zarys koncepcji J. Baudrillarda, autora książki *Symulakry i symulacja*³. Sens przedmiotowych terminów (wirtualizacja, symulakryzacja, medializacja) został wyjaśniony w odniesieniu do różnic pomiędzy obiektami świata realnego i wirtualnego.

Część drugą, dotyczącą praktycznego wymiaru demokracji elektronicznej, otwiera artykuł Magdaleny Musiał-Karg *Elektroniczne głosowanie. Wybrane dylematy dotyczące e-votingu*. Autorka przedstawiła genezę oraz istotę *e-votingu*, wskazując między innymi na doświadczenia Estonii, Stanów Zjednoczonych Ameryki i Austrii. W dalszej kolejności podjęła problem barier związanych z głosowaniem elektronicznym, przybliżając różne poziomy *digital divide* – podziału na uczestniczących w życiu sieciowym oraz wykluczonych z niego z różnych powodów. Zasygnalizowała również inne dylematy, takie jak zapewnienie tajności wyborów w kontekście zagrożeń sieciowych.

Tekst Justyny Cywoniuk *Nowoczesne systemy inwigilacji jako metody walki z zagrożeniem bezpieczeństwa państwa* przedstawia planowane i wdrażane systemy teleinformatyczne, których celem jest wczesne wykrywanie i udaremnianie planowanych ataków terrorystycznych. Autorka ograniczyła rozważania pod względem terytorialnym do Unii Europejskiej oraz Stanów Zjednoczonych Ameryki.

Artykuł Marty du Vall *Obywatelski hacking jako implikator zmian społecznych w XXI wieku* odnosi się do rozważań definicyjnych związanych z tzw. hackingiem. Autorka przedstawiła konsekwencje „obywatelskiego hackingu”, wskazując jednocześnie na liczne przykłady. Wydaje się, że pojęcie hacking jest rozumiane wyjątkowo szeroko, ponieważ wybrane przykłady dotyczą między innymi *crowdsourcingu* i *crowdfundingu*, czyli metod tworzenia koncepcji marketingowych i zbierania funduszy. Klasyczne rozumienie hackingu jest zdecydowanie węższe.

³ J. Baudrillard, *Symulakry i symulacja*, Warszawa 2005.

Jakub Nowak w artykule *(Nie) tylko zabawa w protest. Sprzeciw wobec ACTA jako aktywność obywatelska i uczestnictwo w kulturze popularnej* dokonał analizy społecznych protestów przeciw umowie ACTA (dotyczącej zwalczania obrotu towarami podrabianymi), które miały miejsce w 2012 r. Autor przedstawił teoretyczną podstawę badań, a następnie dokonał analizy aktywności obywatelskiej związanej z eksplozją komunikacji sieciowej. Swoje spostrzeżenia odniósł do szerszego kontekstu, jakim są współczesne zmiany w kulturze popularnej.

Artykuł Marka Miłka *Elementy demokracji elektronicznej jako środek kreowania polityki społecznej w zakresie osób niepełnosprawnych* zawiera szereg odniesień do głosowania elektronicznego w różnego rodzaju wyborach politycznych jako środka ułatwiającego dokonywanie aktu wyborczego przez osoby niepełnosprawne. W sensie empirycznym zawarto w nim przykłady pochodzące z: USA, Szwajcarii, Wielkiej Brytanii, Belgii, Holandii, Estonii oraz Polski.

Artykuły w rozdziałach trzecim i czwartym monografii są analizą wybranych przykładów dotyczących wprowadzania i funkcjonowania elektronicznej demokracji w Polsce i na świecie. Są to, w pierwszej kolejności, artykuły odnoszące się do sposobu, w jaki podmioty wykorzystują sieć we własnej aktywności politycznej. Do tej kategorii należą trzy teksty: Marcin Pomarański poddał analizie amerykańską Religijną Prawicę pod kątem jej kampanii wyborczych; Agnieszka Walecka-Rynduch przedstawiła fenomen niemieckiej Partii Piratów; Justyna Olędzka przeanalizowała sposoby, w których reżim Władimira Putina wykorzystywał sieć w celach propagandowych oraz przejawy internetowej aktywności rosyjskiej opozycji.

Kolejne trzy artykuły odnoszą się do przykładów wdrażania elektronicznej administracji. Marta Drabchuk przedstawiła problemy oraz perspektywy związane z wdrażaniem e-administracji na Ukrainie; Tomasz Gajowniczek dokonał porównania zawartości oraz ocenił gminne strony internetowe powiatu olsztyńskiego. Na uwagę zasługuje artykuł Krystyny Leszczyńskiej, w którym autorka przedstawiła zmiany organizacyjne w ramach centralnej władzy wykonawczej w związku z procesem informatyzacji państwa – jest to praca źródłowa, odnosząca się do Polski w okresie 2000–2012.

Pozostałe trzy artykuły bezpośrednio lub pośrednio odnoszą się do demokracji elektronicznej w Polsce. Dorota Maj dokonała przeglądu idei poli-

tycznych tych spośród polskich środowisk i ugrupowań, które pod względem poglądów można zaliczyć do radykalnych z uwagi na zakres proponowanych zmian systemowych – opowiadających się wprost za netarchią jako wariantem demokracji realizowanej poprzez sieć⁴.

Wojciech Ziętara w tekście *Internet jako źródło wzrostu partycypacji politycznej? Rozważania na przykładzie USA i Polski* przedstawił rolę Internetu w polskiej i amerykańskiej rzeczywistości politycznej. Autor poruszył wiele wątków, wliczając w to ocenę stosowania sieci w kampaniach wyborczych, charakterystykę społeczeństwa sieciowego, wpływ Internetu na ogólną aktywność obywatelską.

Ostatni z artykułów autorstwa Janiny Kowalik *Sondaże polityczne w Polsce – dla dobra czy na szkodę demokracji?* jedynie pośrednio dotyczy demokracji elektronicznej, ponieważ w przeważającej części wywodu autorka skoncentrowała rozważania na jakości przeprowadzania sondaży w Polsce i próbie oceny ich wpływu na wyborców.

Podsumowując, monografia *Demokracja elektroniczna. Kontrowersje i dylematy* jest wartościowa z uwagi na wielowątkowość, analizowanie problemu demokracji elektronicznej zarówno z perspektywy globalnej i lokalnej, wskazywanie zarówno na genezę, jak i konsekwencje internetowej rewolucji, odniesienia nie tylko do teorii, ale również praktyki politycznej.

Przemysław Maj
Uniwersytet Rzeszowski

⁴ Zaliczyła do nich m.in. Ruch Poparcia J. Palikota, Powszechną Partię Internetową, Stowarzyszenie Polska Młodych, Stowarzyszenie Internet Society Poland.